

BUITEN

15^E JAARGANG N^O. 33.

ZATERDAG 13 AUGUSTUS 1921.

*BOOMEN, LANEN EN BOSSCHEN.
EEUWENOUE WOUDEUZEN IN HET PARK VAN ROZENDAAL.*

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

- LIEN (6), UIT HET FRANSCH VAN ANDRÉ LICHTENBERGER, VERTAALD DOOR E. A. C. BUNK . . . BLZ. 386
 SPREEKWOORDEN EN SPREEKWIJZEN IN NOORD-HOLLANDSCH DIALECT, DOOR J. SCHUITEMAKER CZ. „ 387
 BOOMEN, LANEN EN BOSSCHEN (SLOT), DOOR THEO RUETER, GEÏLLUSTREERD . . . . . BLZ. 385, 388—393
 EEN VERVOLG OP „EEN VERGETEN EILAND”, DOOR J. M. DROOGENDIJK . . . . . BLZ. 393
 DE ST. JORIS- OF VOETBOOGDOELLEN TE LEIDEN, DOOR MR. A. LOOSJES, GEÏLLUSTREERD . BLZ. 394—395
 HOE DE DIEREN SPREKEN (38), DOOR WILLIAM J. LONG, VERTAALD DOOR S. CILIA STOFFEL . . . BLZ. 395
 EEN ECHT TESSELSCH KIEKJE, ILLUSTRATIE. . . „ 396

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74-76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.
 Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

LIEN.

(6) *Uit het Fransch van ANDRÉ LICHTENBERGER.*

HERHAALDELIJK hebben Papa en Mama geconstateerd, hoe, van zijn prille jeugd af, mijnheer Bobby handelbaarder is dan andere kinderen, dan zijn zusje geweest is bijvoorbeeld. En zij schrijven de verdienste van deze gelukkige omstandigheid toe hetzij aan een aangeboren goed humeur, hetzij aan hun eigen vorderingen in de kunst van opvoeden. Zonder de gedeeltelijke waarheid in deze gissing te miskennen, moeten wij opmerken, dat zij ongelijk hebben den aanzienlijken steun van Liens medewerking niet te tellen. Zij heeft een onvermoeibare werkzaamheid aan den dag gelegd haar broeders karakter te verbeteren en te buigen. En er is een schijn van waarheid in haar bewering, als zij, op de vraag, waarom haar broertje zoo dikwijls liever is dan zij, zonder aarzelen antwoordt, dat dat komt, omdat niemand haar zelf zoo goed opgevoed heeft als zij Bobby.

In het bewustzijn van haar opvoedende kracht, betreurt zij dan ook vaak de ongeschiktheid van Bobby's leiders. Evenals tegen zijn verdrukkers of tegen zich zelf, weet ze hem te beschermen tegen Bertha's onbekwaamheid. Er gaat geen dag voorbij of zij zegt, hoe ze hem moet kleeden of bezighouden. Bertha is een boersch schepsel uit een vreemd land. Door de goedheid van de Voorzienigheid is Lien er om haar op haar onvolmaaktheden te wijzen, als 't noodig is met kracht. Bobby had laatst een steentje ingeslikt. Natuurlijk zei Lien, dat ze hem met het hoofd naar beneden door elkaar moest schudden. Maar die domme Bertha draaide haar zonder te antwoorden den rug toe. Geen wonder dat Lien's voet kriebelde.....

Papa en Mama zelf, het is treurig het te moeten zeggen, zijn niet vrij van critiek. Zij ook hebben laakbare stelregels wat betreft hygiëne, verpleging en opvoeding. Als het te pas komt, overlaadt Lien ook hen met haar raadgevingen uit haar ervaring.

Woensdag heeft men Bobby geen tweede stuk pruimentartaart gegeven, ondanks Lien's raad. Resultaat: den volgende dag had hij kramp. Men geeft een kind tweemaal taart of heelemaal niet. Mag Lien hopen, dat men er in 't vervolg aan zal denken?

Het is belachelijk, dat Bobby niet eens de letters kent,

terwijl Lien werkt als een paard. Dat heeft Lien hun meer dan eens ernstig onder het oog gebracht. Zij zal het nog eens zeggen. Het gebeurt weleens, dat Bobby om twee uur in den nacht pruttelt; dat zou anders zijn, als men hem tot middernacht wakker hield. Bobby heeft op z'n wang een moedervlekje dat Mama leelijk vindt. Het zou eenvoudiger zijn een mes te nemen in plaats van te zuchten, en het als een inktvlek uit te krabben. Als men het maar aan Lien wil overlaten, is 't gauw gebeurd.....

Zoals met de meeste groote geesten het geval is, wordt Lien meestal miskend. Dat is heel vervelend. Onvriendelijke woorden of een koele onverschilligheid zijn maar al te dikwijls Bertha's antwoord op haar waarschuwingen. Papa en Mama zijn zoo vol van hun eigen wijsheid, dat het heel moeilijk is ze tot rede te brengen. Ze moeten het maar weten. Lien zal den moed niet opgeven. En ze zal zich zelf niet laten afschrikken door de ondankbaarheid van den belanghebbende.

Het zou vanzelf spreken, als mijnheer Bobby, uit erkentelijkheid voor allen ijver, dien z'n zuster aan den dag legt en in 't bewustzijn van zijn eigen nederigheid, haar dankte door een onveranderlijke inschikkelijkheid en onderworpenheid. Welnu, zoudt u willen gelooven, dat dat niet altijd het geval is? Zeker, Bobby buigt gewoonlijk voor Lien's overwicht. Soms echter stribbelt hij tegen en — bedriegt men zich niet — het schijnt wel, of zijn neigingen tot verzet menigvuldiger, worden alsof hij zich tot een onafhankelijke persoonlijkheid ontwikkelt. Een uitdagende flikkering verlevendigt soms zijn kalmen oogopslag. 'n Vage zucht zich te verzetten, maakt hij kenbaar door weloverwogen handelingen of mijmeringen. En hij heeft een gevaarlijke neiging om aan de zusterlijke bestraffingen te ontkomen, hoe langer hoe meer zijn toevlucht te nemen tot de hogere macht, die hem bijna altijd goedgezind is, dat weet hij wel. Voed zoo maar kinderen op!

Het komt er niet op aan! Lien's taak is er moeilijker door geworden. Maar het woord „onmogelijk” bestaat niet. Ondanks iedereen, zal zij Bobby's karakter vormen..... Men zal eens zien!

En om te beginnen moet hem vandaag de kunst onderwezen worden een dorp te bouwen. Met steenen, aarde en stukken hout heeft hij twijfelachtige onsymmetrische gebouwtjes opgetrokken. Dat moet alles afgebroken en daarvoor in de plaats de modelstad gebouwd worden. Lien zwaait met haar schop. Maar Bobby protesteert. Met gebaar en stem geeft hij zijn wil te kennen op de gewone manier door te gaan. Zoo'n koppigheid is belachelijk..... Lien wil 't hem nog eens voor 't laatst uitleggen en dan met twee schoppen maakt ze een heele wijk met den grond gelijk. Er weerklinkt zoo'n gebrul uit Bobby's keel, dat zij plotseling stilhoudt. Bertha komt aanloopen, zoodat de grond ervan dreunt. Wat heeft Lien dien kleinen jongen nu weer gedaan? Waar heeft hij pijn?

Onder onsamenhangende uitleggingen steekt Bobby zijn wijsvingertje in de hoogte. Bertha ziet wat roods en vraagt: „Heeft Lien je pijn gedaan?”

En, alsof de een of andere booze geest 't hem influistert, zegt Bobby met een huilstemmetje: „ja.” Lien, buiten zich zelf, protesteert hevig. Vergeefs. De huichelaar houdt vol. Hij heeft langen tijd van verdrukking gekend. Op dreigenden toon zegt Bertha, dat Lien haar broertje met rust moet laten en zij aan dezen kant en Bobby aan den anderen kant moet gaan spelen. Papa is thuis. 't Is beter, het gebeurde niet nog erger te maken. Lien zwijgt, met opstandig hart, en begint straten aan te leggen, terwijl ze steeds nadenkt over de verregaande brutaliteit van Bobby. Als dat kind jukt, wat zal er dan van terecht komen? 't Is wat moois!

Bobby staat roerloos, als verbaasd over z'n overwinning. Zijn wenkbrauwen zijn eenigszins gefronst. Er gaat duidelijk iets hevigs in hem om. Hij vergeet zijn eigen dorp en zijn voorrij zet. Er is al een heele rij huizen klaar. En nu verrijst de kerk.

En plotseling schittert er een uitdrukking van slimheid in 't oog van den vrijgemaakten slaaf. Hij raapt z'n schop op hem toe..... Ze keert zich om. De kerk ligt op den grond. Bobby verraadt zich zelf, doordat hij z'n schop in de vlucht laat liggen.

„Bobby!”

Lien heft de hand tegen den schuldige op. Maar daar steekt Bobby 't roode vingertje in de hoogte, dat hij zoeven aan

IN HET BOSCH BIJ DE LUTTE.

BOOMEN, LANEN EN BOSSCHEN.

Een protest tegen het noodeloos kappen van boomen en tegen het verminken van nog andere schoonheid in ons land.

(Slot).

HET is hier tevens de plaats te wijzen op het gevaar dat o.i. zooveel forenzenplaatsen, en ook het Gooi, dreigt, n.l.: het meebrengen uit de steden van vele z.g. „publieke gemakkelijkheden” van laag gehalte, die het peil der bewoners niet zullen verhoogen, doch veel- eer verlagen. In de groote steden zijn al deze „gemakkelijkheden” ontstaan, gelijk andere van nog meer luguberen aard — men late ze er blijven: wie niet genoeg heeft aan natuurlijke, zuivere genoegens, zooals het landleven die in rijke mate geven kan, en aan hooger, geestelijk genot, dat ook buiten kan worden verkregen, hij blijve in de stad.

Want waarom ook het buitenleven te bezoedelen met schijnbare „genoegens” die men in de steden kan vinden..... hierdoor ook voor hen, die zuiver natuurgenoet en een ongestoord geestelijk leven begeeren, het leven ondragelijk makend en zoodoende het gansche peil nivelleerend, waardoor geestelijke verheffing en natuur-extase steeds moeilijker wordt gemaakt voor hen wien dit immer een behoefte zal blijven en die daardoor steeds verder van de „samenleving” zullen wegvluchten, wat niet in het belang van de gemeenschap kan wezen?

Het lijkt ons niet onmogelijk, integendeel zeer goed mogelijk, dat de bebouwing van het geheele Gooi tot nieuwe schoonheid kan leiden — een bebouwing van de open stukken met behoud van de mooiste plekken als bosschen, waters en heuvels. Maar daarvoor is noodig: samenwerking van de allerbesten der architecten en tuinarchitecten, het opmaken van één groot, algemeen plan, waarnaar gewerkt kan worden, en medewerking en steun van Rijks- en Gemeentewege, zonder welke zoo'n plan niet uitvoerbaar zou wezen. De betrokken gemeenten zouden gecombineerd moeten worden, daar zij

allen één gemeenschappelijk belang hebben te behartigen en één doel na te streven.

Wij zouden de verschillende bevoegde autoriteiten, en verder alle hiermee sympathiseerenden willen aanbevelen, dit idee in overweging te willen nemen en te willen onderzoeken of het voor uitvoering vatbaar is.

Dit geldt evenzeer voor veel andere streken en dorpen in ons land. Wat is er van onze mooie duinen en stranden geworden, van badplaatsen als Zandvoort, want het geval in Noordwijk staat lang niet alleen — en wat dreigt er nog zoovele streken en dorpen? — Want de „trek” uit de steden naar het land is eenmaal begonnen en is niet meer te stuiten; de moderne vervoermiddelen en niet het minst de electriciteit hebben gedaan wat vroeger niet mogelijk en niet denkbaar was, en nog schijnt het hoogtepunt van dezen „trek” geenszins bereikt — integendeel, het komt ons voor dat deze pas begonnen is.

En, hoewel hierin een groot gevaar voor de natuur dreigt, toch is deze trek van de stad naar het land een verblijdend teeken te noemen, want dit wijst op het feit dat men het leven in de natuur verkiest boven dat in de steden, die immers geen ideale woonplaatsen zijn.

Oudtijds hadden de steden goede redenen van bestaan, daar de bewoners daarvan hunne huizen beter konden beveiligen en verdedigen tegen aanvallen van vijanden, wanneer deze huizen dicht aaneengesloten waren, dan in afzonderlijke, over het land verspreide huizen. Maar met de gewijzigde wijze van oorlogvoeren verviel het eigenlijke doel der steden. En nu worden deze uit traditie nog steeds in stand gehouden en zelfs uitgebreid, waartoe handel en grootbedrijf het hare bijbrachten.

Doch langzamerhand komt men algemeen tot inzicht dat de

EEN LOMMERRIJK PLEKJE IN HET PARK VAN BILJOEN.

woonwijze in de steden niet de aangenaamste, noch de voordeeligste is, en dus eigenlijk geen reden van bestaan meer heeft. Het bouwen is in de steden duurder dan op het land. Vooral in plaatsen als Amsterdam, waar de lagegronden met veel moeite en kosten eerst moeten worden opgehoogd en daarna voor de paalfundering weer grootendeels moeten worden uitgegraven, wordt veel arbeid en kosten verspild. Al de omliggende gemeenten, welke kort geleden werden geannexeerd, moeten op deze wijze, door zandopspuiting, worden opgehoogd. Welke ontzaglijke kosten en tijds- en arbeidsverlies in dezen tijd van woningnood dit meebrengt, zal ieder wel duidelijk wezen.

Voeg daarbij nog dat deze om Amsterdam liggende gemeenten meest bestaan uit beste bouw- en tuingronden, door vele eeuwen gecultiveerd en vruchtbaar gemaakt, terwijl op een half uur sporens van Amsterdam hoge zandgronden ongebruikt liggen, dan is het duidelijk dat met deze *stadsuitbreidingen eindelijk eens moest worden opgehouden*. Slechts ingrijpen van hooger hand kan hier baten. Particulier initiatief is te veel op eigen belang gebaseerd dan dat dit afdoende kan helpen.

Vergeten wij ook niet dat met den verkorten arbeidstijd en de verhoogde loonen der arbeiders, deze evengoed forens kunnen worden als tot heden de vele zakenmensen dit waren. Zij, de arbeiders, hebben daarvoor nu tijd en geld en vinden op het land voldoende bezigheid om hun vrijen tijd op mooie en productieve wijze te benutten met tuin- of landbouw, welke tevens tot aanvulling van hun voeding kan strekken.

Daardoor zal ook de liefde tot de natuur, welke de huidige stads-arbeider veelal vreemd is, aanmerkelijk worden aangeweekt. De on-natuurlijke, demoraliserende „vermaken” als bioscopen, theaters en cafés-chantants en dergelijken, zullen op den duur hun aantrekkelijkheid verliezen voor de buiten wonende arbeiders, waardoor dus ook het moreele peil zal worden verhoogd.

Vele zaken en bedrijven zullen geleidelijk uit de steden naar

het land worden verplaatst als noodwendig gevolg — waardoor dus van zelf de steden langzamerhand ontvolkt zullen worden, waarna deze kunnen worden omgebouwd in groote tuinsteden, met behoud der mooiste gebouwen, kerken, torens en dergelijke — en verwijdering der vele, vele krotten, menschen-pakhuisen, stegen, smalle straten en moddergrachten.

Want wie gelooft nog dat de menschen vrijwillig in sombere donkere, hoge huizen zullen blijven wonen, boven en tegen elkander aangebouwd, in smalle triestige straten — als er buiten op het land, in mooie dorpen en tuinsteden ruimere luchtige, zonnige, door bloemen en boomen omringde huizen zijn te verkrijgen?

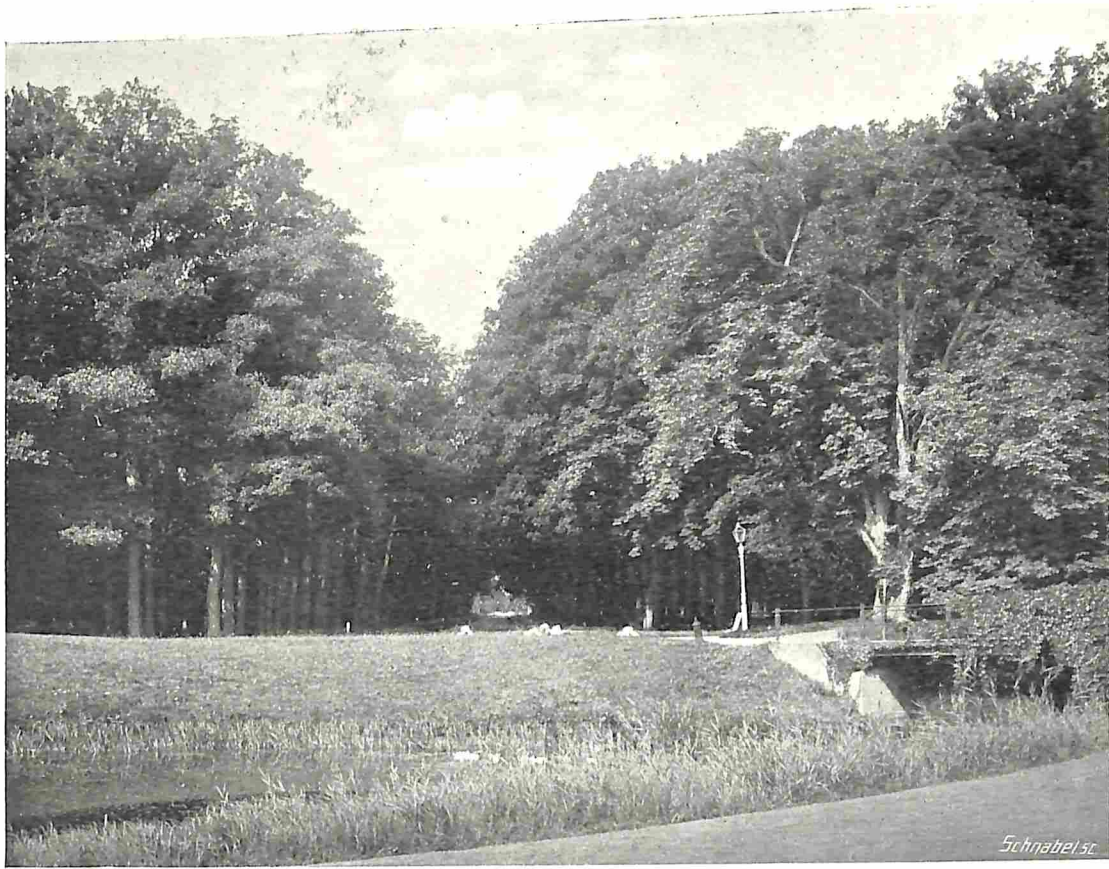
Is het tot heden steeds gevolgde systeem van huizen bouwen in de steden eigenlijk niet *grenzeloos kortzichtig* en *verregaand conservatief*?

Millioenen en millioenen worden jaarlijks besteed voor huis-aanbouw, dikwijls door bekwame architecten. Er wordt steeds getracht, er iets beters van te maken dan onze volksbuurten van voorheen ons te zien gaven. Uiterlijk zijn zij beter verzorgd en ook inwendig worden vele verbeteringen aangebracht, betere trappen en betere slaapgelegenheden, die vroeger dan ook aller-miserabelst waren. Maar — zijn deze nieuwe volkswoningen, in wèzen, zooveel beter dan de vroegere?

Op gevaar af velen tegen ons te zullen krijgen, moeten wij deze vraag ontkennend beantwoorden.

Natuurlijk waardeeren wij zeer de goede bedoelingen en erkennen wij het reeds verkregen resultaat. Maar in het wèzen van de stads-volkswoning is geen verbetering gekomen en deze is ook niet te verkrijgen zonder geheel met de idee: *stadswoning* te breken. Ondanks de vele pogingen door de huidige bouw-vereenigings-architecten gedaan en trots de vele milliarden die besteed werden, zijn de resultaten niet evenredig aan de verbruikte energie en de hoge kosten. De vele bezwaren, die de stadswoning aankleven, blijven immer dezelfde.

Het is te voorzien dat de moderne stadsarbeider eerlang

LAAN VOOR HET HUIS TE RUURLO.

deze woningen niet meer zal accepteren. De evolutie gaat snel — vergeten wij dat niet — de positie der arbeiders wordt steeds gunstiger en daarmee evenwijdig zal hun rechtmatig verlangen naar betere arbeids- en levensvoorwaarden gaan. De meer ontwikkelde arbeider weet heel goed welke eischen hij kan stellen en daarmee hebben de bouwverenigingen rekening te houden. Het is dus de plicht der architecten om de arbeiders te leiden en voor te lichten. En daarom noemen wij het kortzichtig en conservatief om steeds het type stadswoning vast te houden en zonder noemenswaardige verbeteringen jaar op jaar steeds gelijke woonkazernes te bouwen en deze als „modern” te kwalificeeren.

Ons lijkt de tijd niet ver meer dat het verlangen van het meer verlichte deel der arbeiders zal uitgaan naar het landleven en dat zij dus de stad zullen ontvluchten, en deze hoogstens nog zullen betreden als hun arbeidsveld, zoo als de intellectueelen en zakenmensen dit reeds lang doen. En dan komen die ontzaglijk groote en kostbare woonkazernes, deze menschenpakhuizen, eerlang leeg te staan.

De waarlijk moderne — dit is — de met zijn tijd meelevende architect heeft hiermede rekening te houden. Want het wezen van de architectuur, dus ook van de moderne architectuur, bestaat niet in het aanbrengen van steeds nieuwe vormen, in veranderde versiering, of andere kleurcombinaties, maar het wezenlijke moderne in eenigen bouwstijl berust op het uiting geven van den tijdgeest en van dien van de naaste toekomst — het idealisme des volks trachten uit te beelden — tot werkelijkheid te brengen. En daarom heeft de bouwkunstenaar allereerst — want de bouwkunst is de meest maatschappelijke der kunsten — zorg te dragen, op de groote gebeurtenissen van zijn tijd te letten, als het ware te luisteren naar het komende, de naaste toekomst te voorzien: het smachtend verlangen des volks naar meerdere vrijheid en betere levensvoorwaarden, waardoor elk individu zich ten volle kan ontplooiën; dit is het moderne begrip, dat aan de bouwkunst, evenals aan elke andere kunst, ten grondslag moet liggen. En daarom durven wij het uitspreken, dat de richting, die de huidige woningbouw steeds volgt, op een dood spoor moet loopen en dat, wat heden ten dage voor „modern” doorgaat, alleen veranderde vormgeving beoogt — maar in wèzen allerminst modern is.

Dat den man in de straat de oogen verblind worden door wat thans veelal voor „modern” doorgaat — de meest grillige, waanzinnige, onlogische en inconsequente vormspraak — dit is verklaarbaar; het leekenpubliek is zeer slecht vertrouwd met het wezen der bouwkunst, is daarin niet opgevoed, wat heel goed zichtbaar is aan de woning, die het zich kiest. Maar de dieper schouwende moet het met ons eens zijn dat

onze tijd iets geheel anders, iets van hogere orde verlangt; dat de hogere geestelijke verlangens van onzen tijd zich moeten uiten in soberen, doch schoonen eenvoud, wat altijd de kern was van groote kunstwerken. En dat, wat thans over heel ons land zich vertoont en door het publiek „modern” genoemd wordt, in waarheid niet anders is dan decadent in hooge mate, slechts een uiting van het z.g. schilderachtige element onzer jongere bouwkunstbeoefenaars, een tentoonspreiden hunner teekenvaardigheid, wat ten onrechte voor het wezen der bouwkunst gehouden wordt. En dat deze richting absoluut onmaatschappelijk, dus on-sociaal is, daar zij niet parallel loopt met den geest van dezen tijd, wijl zij niet het verlangen des volks tracht uit te beelden — maar slechts is een uiting van individualisme, een poging, om door ijdelheid gedreven, alleen zich zelf te bevredigen — dit schijnt door weinigen te worden opgemerkt. Het middel, de teekenvaardigheid, wordt ten onrechte voor het doel aangezien.

De bovengenoemde trek uit de steden naar het land zal ontegenzeggelijk een groot gevaar voor ontsiering daarvan met zich brengen, welk gevaar niet onderschat mag worden. Wij erkennen dat dit gevaar dreigt — doch onoverkomelijk achten wij het niet. Stellen wij eenmaal vast dat de menselijke woning moet zijn te midden der natuur, als de meest ideale woonplaats, dan moet de weg gevonden worden om deze woonplaatsen zoodanig te maken, dat zij de natuur niet zullen schaden. De knapste kunstenaars op verschillend gebied moeten hiervoor aan het werk gesteld worden.

Het verband, dat ontegenzeggelijk bestaat tusschen de Bouwkunst en de Natuur, moet gevonden worden.

Maar, zal men vragen, zal daardoor het gansche landschap geen geheel ander karakter krijgen? Zeer zeker. Doch stellen wij ons deze bebouwing niet verkeerd voor — niet het geheele land stelselmatig volgebouwd, alle huizen op even groote afstanden van elkander. Maar de mooiste natuurplekken ongerept gelaten, met groote liefde en piëteit behandeld en de open plekken voor woon- en werkplaatsen benut — doch overal de natuur tot haar volle recht laten komen en deze aanvullend in verband met de menselijke woonplaats.

Groote complexen woningen en werkplaatsen zullen altijd blijven bestaan, daar vele menschen samen-zijn verkiezen boven afzonderlijk wonen. Maar deze groote complexen behoeven niet de nadeelen te bezitten die onze groote steden thans aankleven, als kankergezwellen op onzen schoonen aardbol — noch behoeven de natuur te schaden — als de aanleg en de geheele opbouw der toekomstige tuinsteden slechts in handen is van bekwame architecten en tuinarchitecten.

En zal de land- en tuinbouw door dit in groote massa's op het land wonen, niet in gedrang komen? Ongetwijfeld!

Doch bedenken wij, dat ook de land- en tuinbouw eerlang geheel van karakter zullen veranderen — waarvan het begin reeds merkbaar — evenals dit met vele andere bedrijven het geval is geweest, die van handwerk of huisindustrie tot grootbedrijf zijn gegroeid.

De machine en andere moderne uitvindingen hebben hare rol ten opzichte van land- en tuinbouw bij ons te lande nog niet vervuld — zooals dit in andere bedrijven reeds geschied is. En toch kan dit niet uitblijven. Onze land- en tuinbouwende bevolking houdt lang vol aan de primitieve wijze van voortbrenging — daar deze meest in het klein, en voor eigen gebruik werd aangewend. Waar in het groot voor de markt werd geproduceerd heeft de land- en tuinbouw al een ander aanzien verkregen en dit zal steeds meer gewijzigd worden.

Feitelijk is onze landbouw van weinig betekenis meer voor onze bevolking.

De groote voorraden zooals graan en dergelijke — waarvan wij moeten leven — worden niet geoogst op eigen bodem, maar

worden betrokken uit het buitenland waar de landbouw als groot-bedrijf wordt beoefend.

En economisch is dit stelsel goed, dat de benodigde producten worden verbouwd daar, waar de natuurlijke gesteldheid van den grond en het klimaat dit met de minste kosten en arbeid mogelijk maken. Handel en verkeersmiddelen zijn thans van dien aard, dat de producten der geheele aarde over en weer kunnen worden geruild. Wordt dit stelsel steeds meer uitgebreid — en de teekenen wijzen daarop — dankkomen onze gronden, thans voor landbouw in gebruik, meer en meer vrij om daarop onze woonplaatsen en bedrijven te stichten, met alles wat daarbij behoort. Het intensiever maken van land- en tuinbouw zal de opbrengst onzer gronden aanmerkelijk doen stijgen.

Natuurlijk dienen de beste, vruchtbaarste gronden behouden te blijven voor tuinbouw en boomgaarden, maar de meer onvruchtbare, de zandgronden, waaraan ons land zoo rijk is — en die een zeer schrale oogst opbrengen, ongeëvenredig aan de verbruikte arbeidskracht — deze lijken als aangewezen voor het stichten van meer ideale woonplaatsen.

Zoo zien wij dus dat door het één ook het andere gewijzigd wordt en dat alles in onze maatschappij steeds nauwer in elkaar grijpt, als in een onwrikbaar verband. —

Nog eens: verliezen wij dus niet uit het oog, dat met deze bebouwing van het land — die binnenkort op groote schaal zal plaats vinden — de natuurlijke schoonheid van ons land gevaar kan loopen en dat hiertegen dus gewaakt moet worden. —

— Waakt dus allen, opdat de stof den geest niet verdringe! De oorlog heeft ontegenzeggelijk het materialisme gediend — waartoe worden oorlogen ooit anders gevoerd? —

Aan de intellectueelen allerstanden dus te verhoeden, dat het hogere in den mensch worde overwonnen door het lagere. —

En het verwerken van bestaande, en het scheppen van nieuwe schoonheid is een te ernstige en te teere zaak, die niet onverschillig kan worden opgedragen of overgelaten aan toevallige bezitters van het land of aan speculanten, die van de geestelijke waarden hunner toevertrouwde bezittingen absoluut geen besef hebben en aan wie de aesthetische zijde van al deze zaken ten eenenmale vreemd is.

Het feit dat geheele landstreken van algemeen erkende schoonheid — dat ook steden en dorpen, die uit bouwkunstig oogpunt bekeken, groote waarde hebben, — toevertrouwd of in bezit zijn van beheerders, speculanten, gemeentelijke autoriteiten of aan anderen, waaraan al deze zaken niet zijn toe te vertrouwen — gelijk de feiten dikwijls uitwijzen — maakt dat al deze goederen dringend bescherming behoeven.

De meest ideale toestand zou zeker wesen, dat het geheele volk hiervan doordrongen ware. Maar — we weten allen dat dit nog niet het geval is — al moet het allerstreven zijn dat het eerlang zoo ver kome.

Tot dien lijkt ons het meest afdoende middel tot bescherming van bestaand natuurschoon, tot het behoud van kulturele schoonheid, zoowel in stad als dorp — en ter verkrijging van nieuwe schoonheid in verband met de natuur, daar, waar gebouwd moet worden, hetzij voor woonplaats, industrie of handel — dat alle natuur- en kunstminnenden, alle kunstenaars en aesthetici — kortom, alle schoonheidsgevoeligen, hetzij zelf scheppend of alleen genietend — zich vereenigen om te zamen een actie te beginnen om bij de Regeering aan te dringen op het aanstellen van Rijks-Schoonheids- en adviescommissies met plaatselijke afdeelingen over het geheele land, ter bescherming van de Schoonheid in het algemeen en van Landschaps-schoonheid in het bijzonder.

In dit verband lijkt het ons noodzakelijk, dat binnen afzienbaren tijd een Ministerie van Schoonheid worde ingesteld

— dat te waken heeft voor de schoonheid van Natuur en Kunst, welke beiden immers zoo onmisbaar zijn in het leven van den geestelijken mensch.

Zulk een Ministerie zou aanstonds alle thans bestaande schoonheid moeten vastleggen, zoodat niets meer verloren ging — en op het maken van plannen voor uitbreidingen bebouwingen en op het stichten van nieuwe gemeenten voldoende toezicht houden en zorg dragen dat de Schoonheid in Nederland een allereerste plaats inneemt. Dit toezicht zou kunnen worden in handen gesteld en uitgeoefend door colleges van bouwmeesters, handelende en optredende namens boven bedoelden minister. Daartoe zouden alle architecten, ingenieurs, tuin-architecten en verder alle anderen, daarbij behoorenden — moeten worden vereenigd in één groote, hechte organisatie.

Is het u nooit — als ons — opgevallen, waar aan het hier hapert? Als wij over dit onderwerp eens dieper nadenken, hoe 'n groote, belangrijke, ja, een allesoverheerschende plaats op onze aarde *het bouwen* inneemt, dan moeten wij tot de gevolgtrekking komen, hoe grenzeloos verward — hoe stumperig primitief — en hoe onbeholpen in hooge mate — het bebouwen in steden, dorpen en op het geheele land eigenlijk in zijn werk gaat. Nietwaar?

Oorspronkelijk bouwde ieder mensch zijn eigen huis. Langzamerhand sloten de menschen zich aaneen tot stammen en daaruit ontstonden later de dorpen en de steden. Maar, hoe veelvuldig in aantal en groot in afmeting deze dorpen en steden ook mochten worden, steeds bleef men in beginsel vasthouden aan het systeem: ieder zijn eigen huis. En dit is ook zeer goed te verklaren en ook te eerbiedigen als een natuurlijk verschijnsel; het breken er mee kon een gevaar voor den mensch als individu beteekenen.

BERKEN IN HET GOOI

Want hoe groot het menschenaantal ook moge worden — en in welke ontzaglijke complexen zij zich mogen opeenhopen — nooit mogen wij vergeten dat de mensch *individu* is en blijven moet, op straffe er zijn hoogste menselijke eigenschappen door te zullen inboeten.

Wij wijzen hierop om te voorkomen dat ons zal worden tegengevoerd, dat door ons verdere voorstel de individualiteit des menschen zou worden ingeperkt of gesmoord.

Zoolang nu de aarde groot genoeg was om de menschenmassa's te kunnen plaatsen zonder dat deze door hun verblijfplaatsen al te zeer met elkander in conflict kwamen — en zonder dat de natuurlijke schoonheid onzer aarde al te zeer in 't gedrang kwam door deze menselijke verblijven met den aanleve van dien — als fabrieken, opslagplaatsen, havens, verkeersmiddelen en dergelijke, zoolang was tegen dit stelsel geen groot bezwaar.

Maar thans lijkt ons het oogenblik gekomen, dat men — althans in dichtbevolkte landen — een anderen weg moet inslaan. Want het is zeer duidelijk dat dit: ieder-voor-zich-bouwen binnenkort moet leiden tot een algeheele vermindering der natuurlijke schoonheid van Nederland, om bij ons eigen landje te blijven.

Zoolang iedere geldbezitter een deel van ons land kan koopen — onverschillig welk deel dit is — en hier mee naar eigen dunken en willekeur kan handelen — zoolang blijft het gevaar — dat met iederen dag grooter wordt — bestaan, dat er van deze schoonheid, die ons allen lief moest wezen, binnen afzienbaren tijd geen spoor meer over zal blijven.

Er dient dus iets te geschieden dat dit gevaar kan afwenden.

En nu is het duidelijk, waar dit gevaar over het geheele land in dezelfde mate dreigt, hoewel het dichtst nabij de groote steden, of schoon spoor, tram, en motorrijtuigen van geen afstanden meer weten — dat dus de bestrijding van dit gevaar evenredig moet wezen aan zijn grootte. Geen lapmiddelen of halve maatregelen kunnen hier baten.

Als wij bedenken, hoe in zaken op velerlei ander gebied organisaties tot stand zijn gekomen — vereenigingen, maatschappijen, naamlooze vennootschappen, trusts en dergelijke — vele dezer zelfs voor zaken van weinig of geen algemeen belang, maar wier enig doel is: door een zoo goed mogelijke regeling, zoo economisch mogelijk — de meeste winst te behalen — en hoe dit stelsel dikwijls geleid heeft tot zaken met een productie of omzet over de geheele wereld — om van de winst nog niet te spreken — dan moeten we er ons over verbazen, dat het bouw-bedrijf tot heden in handen van particulieren — en beperkt bleef tot evenzovele bedrijfjes als er huizen en huisjes gebouwd worden.

Handelszaken, die er zich op toelagen, nog niet eens tot het vervaardigen — doch slechts tot het verkoopen van wasbakken, water-closets en badkuipen, een nietig onderdeelje dus ten behoeve van onze woonhuizen, kunnen zich beroemen op het hebben van vele directeuren en commissarissen en een grooten staf van personeel, en hebben de beschikking over groote bedrijfskapitalen en reusachtige reservefondsen. Terwijl het bouwen — het ontwerpen, het detailleeren en het uitvoeren van geheele gebouwen en gebouwencomplexen — wat toch van oneindig groot belang is dan het verhandelen van eenig

gering onderdeelje — nog steeds geschiedt op een wijze, primitiever nog dan het in de middeleeuwen gebeurde!

Want in de middel-eeuwen, veelal zoo gesmaad door ons zoste eeuwers, bestonden de gilden — ook in het bouwvak — waardoor dit eenigszins georganiseerd was.

Maar hoe geschiedt het bouwen heden ten dage bij ons — niettegenstaande het benodigde aantal huizen en gebouwen van algemeenen aard zoo ontzettend veel grooter — en ook deze laatste in afmetingen grooter zijn dan ooit te voren?

Iedere beunhaas, leek, vakarbeider of „bouwkundige” werpt zich op het bouwvak waardoor de *bouwkunst* zeer geschaad wordt.

Ons inziens kan bovengenoemd gevaar alleen met kans op succes bestreden worden wanneer er gesticht wordt, een *grote associatie van architecten*, ter algeheele organisatie van het bouwbedrijf; welke associatie tevens als de hier te voren genoemde Rijks-schoonheids- en advies-commissie zou kunnen optreden — en wier eenige doel zou moeten zijn,

niet om winst te maken, ten koste van het bouwend publiek, hier dus het geheele volk, maar: het hooghouden en bevorderen der bouwkunst en aanverwante vakken enterbescherming van bestaande- en tot stichting van steeds nieuwe schoonheid. Door zulk een organisatie, welke zou werken als een *bouw-gilde*, zouden alle kunst-beoefenaren worden gekweekt en daarna geëxamineerd, alvorens zelfstandig werken te mogen uitvoeren.

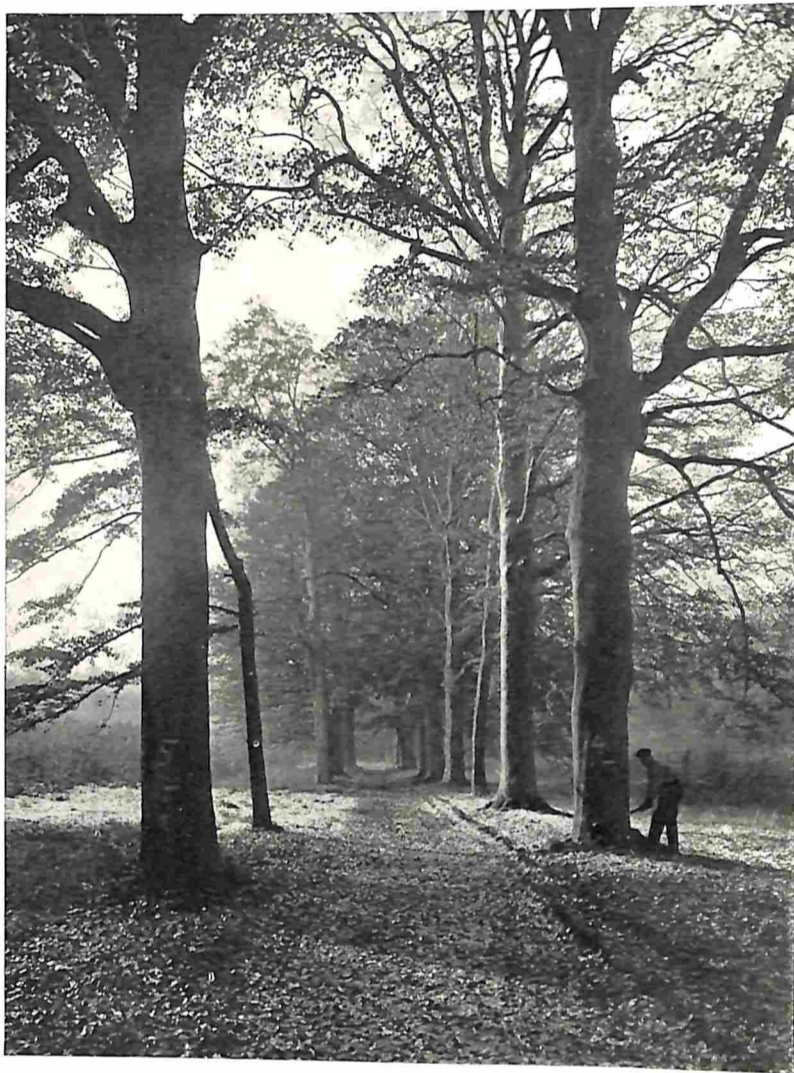
Want — hoewel examens voor architecten dikwijls besproken, maar voor ondoenlijk verklaard werden — toch, de heerschende toenemende leelijkheid der laatste eeuw is het bewijs, dat er eindelijk iets gedaan *moet* worden om hieraan paal en perk te stellen en dat hiertoe een middel moet worden gevonden — het onze geven wij gaarne voor beter.

Aan het hoofd van deze associatie zouden moeten staan de meest bekwame architecten, tuinarchitecten, schilders, beeldhouwers, ingenieurs, kunstnijveren en verder alle aanverwante kunstenaars. De administratieve en de financieele leiding moet in handen zijn van bekwame zakenlieden, de technische regeling onder beheer van kundige technici. Maar de hoofdleiding moet berusten bij de meest knappe bouwmeesters en tuin-

architecten. In deze organisatie zou dus plaats wezen voor ieder vakman, ook de vakarbeiders — waardoor dus de kloof zou worden overbrugd die de kunstenaars en vakarbeiders thans scheidt — plaats voor ieder vakman, uit iedere tak der kunst, elk naar eigen aanleg en bekwaamheid de plaats innemend die hem toekomt — waardoor dus dilettantisme en beunhazerij, ja ook de speculatie, die kanker der bouwvakken, totaal zou worden buitengesloten. Want is het U nooit opgevallen dat een groot, een zeer groot deel der bouwvakken, totaal in handen is van speculanten en dilettanten en verder meer of minder bekwamen, terwijl het percentage door bekwame architecten gebouwde huizen zeer gering is?

Laat ons inzien dat het bouwen, voor menselijk verblijf, zo goed als voor zijn bedrijf, voor ontwikkeling als voor ontspanning en samenkomsten, een onmisbare zaak op aarde is, dat dit bouwen het aanzien der aarde beïnvloedt, ja, *binnen afzienbaren tijd geheel zal beheerschen*.

En dat het onze due, doch tevens aangename plicht is om zorg te dragen dat dit bouwen — het scheppen van ruimten ten onzen behoeve, onze schoone aarde niet zal ontsieren,

DE THANS GEVELDE ALEXANDERLAAN BIJ BAARN, TOEN MET HET VELLE EEN AANVANG WAS GEMAAKT.

zoals thans veelal het geval is, toch integendeel moet wezen een aanvulling der natuur — wat het doel is van alle kunsten.

En de bouwkunst uit het verleden is daar om te bewijzen, dat dit mogelijk is, als het uitoefenen dier kunst in handen wordt gesteld van bevoegden, dus van architecten en niet van onbevoegden.

Slechts samenwerking van alle schoonheidsgevoeligen en tijdig ingrijpen van hooger hand, hiertoe gedrongen door veler drang, kan een einde maken aan het particulier geknoei van bouwende speculanten en beunhazen en winstschrapende natuur- en kunstbedervers.

Wij willen hier eindigen — hoewel dit artikel geen aanspraak wil maken op volledigheid van dit belangrijke en ons sympathieke onderwerp — met dankbaar te erkennen het vele wat reeds gedaan werd tot bijbrengen van waardeering en liefde voor, en tot behoud van natuur- en kunstschoon — niet in het minst aan de Vereeniging tot behoud van Natuurmonumenten — aan de vereeniging „Hendrik de Keyser,” aan „Heemschut” en aan vele anderen. Doch, hoe sympathiek ook aller streven is, toch moeten wij bedenken dat dit alles — hoe noodig en nuttig ook — het kwaad niet opheft — want het is slechts het behouden van bestaande, meest oude schoonheid — waarvoor geijverd wordt — dus wat ook het doel der Musea is, het conserveeren en tentoonstellen van wat vroegere geslachten voortbrachten en ons nalieten.

Doch een algeheele bestrijding van het kwaad, in dit geschrift aangetoond, zou wezen het meer aankweken van een levend, gezond, natuurlijk verlangen naar eigen schoonheid bij heel ons volk — waartoe zeker ook het onderwijs meer zou moeten meewerken, dat thans alleen gebaseerd is op verstands- of eigenlijk, op geheugenontwikkeling, doch niet op gevoelsontwikkeling; waardoor alles, wat nieuw gemaakt, gesticht, gebouwd of aangelegd werd, nieuwe levende schoonheid met zich zou brengen.

Daarmee zou vanzelf het waardeeren en behouden van oude schoonheid gewaarborgd wezen.

Het beste lijkt het ons als alle in die richting strevende en werkende vereenigingen en personen de handen in één sloegen om te zamen één groot lichaam te vormen om de *Schoonheid in Nederland* — schoonheid op kunst- zoowel als natuurgebied te waarborgen. THEO RUETER.

Architect B. N. A., Blaricum.

Een vervolg op „Een vergeten Eiland”.

DAT er op een vergeten eiland wel eens vergeten zaken gevonden kunnen worden, zal niemand verwonderen. Dat deze echter van zooveel belang zijn en zulk een groote waarde vertegenwoordigen, als de schilderijenverzameling te St. Maartensdijk op het eiland Tholen, waarover ik in het nummer van 7 Mei 1921 in „Buiten” iets mededeelde, zal niet zoo vaak voorkomen.

Ik sprak toen de wenschelijkheid uit, dat bedoelde verzameling eens door een deskundige onderzocht zou worden. Dit is, door toevallige omstandigheden, eerder gebeurd, dan ik durfde hopen. De heer Dr. C. Hofstede de Groot, lid der Rijksmonumentencommissie, heeft St. Maartensdijk bezocht en de collectie aan een onderzoek onderworpen. Dit bracht aan het licht, dat men

DE WEIDE OP HET LANDGOED BEUKENBURG.

hier te doen had met een zeer waardevolle verzameling. Hoewel de schilderijen goed bewaard gebleven zijn, is restauratie toch zeer wenschelijk. Op advies van Dr. Hofstede de Groot heeft het gemeentebestuur van St. Maartensdijk deze restauratie opgedragen aan den Haag-schen kunstschilder van Wijngaarden.

Deze laatste heeft de schilderijen aldus getaxeerd.

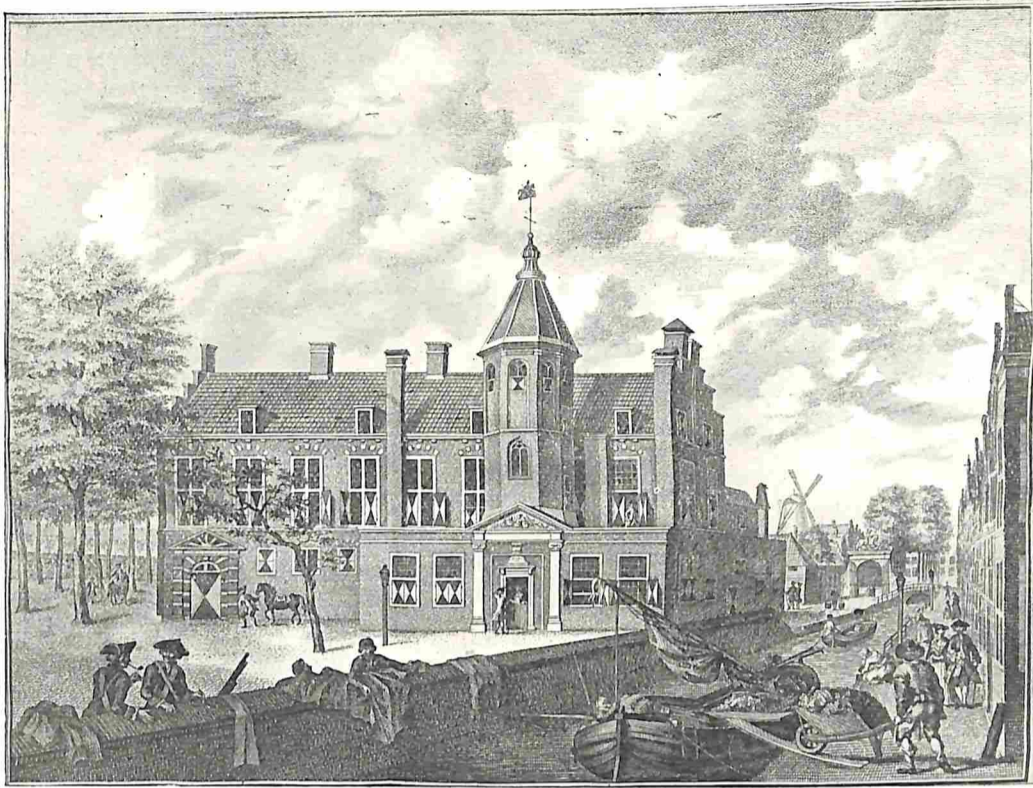
Twee Moreelse's, Sophia Hedwig (echtgenoot van Ernst Casimier) en Amalia van Solms voorstellende, ieder f 15.000. Willem de Zwijger, Filips Willem, Maurits en Willem Lodewijk van Van Ravesteyn f 8000 per stuk. Twee Honthorsten, Willem III en Maria II Stuart f 2000 per stuk. Van de overige, waarvan de schilder onbekend is, zijn Karel I van Engeland en Frederik Hendrik op f 6000 gewaardeerd; Maria I Stuart en Louise Henriette (echtgenoot van den Grooten Keurvorst) op f 2000 per stuk; de Grootte Keurvorst zelf op f 1000 en twee onbekende figuren respectievelijk op f 6000 en f 1000 per stuk.

De twee kleine paneeltjes van Jacoba van Beieren en van Frank van Borselen (in Buiten afgebeeld) zouden te zamen een waarde hebben van f 1000.

Wat er na de restauratie met de verzameling zal gebeuren, is nog onbekend. Uit den gemeenteraad gingen echter reeds stemmen op om de schilderijen van de hand te doen. Het zou zeker te bejammeren zijn, indien een zoo waardevolle col-

BOSCHPLEKJE.

DE IN 1820 GESLOOPTE ST. JORIS- OF VOETBOOGDOELEN TE LEIDEN IN DE ACHTTIENDE EEUW.

lectie uiteen viel. We hopen, dat dit voorkomen zal kunnen worden. St. Maartensdijk is geen arme gemeente, integendeel, en waar het hier niet alleen een verzameling betreft, die groote geldelijke waarde bezit, maar tevens historische beteekenis — de meeste der voorgestelde personen waren heeren en vrouwen van St. Maartensdijk — behoort alles zooveel mogelijk bijeen te blijven.

Nu de Rijksmonumentencommissie in den persoon van Dr. Hofstede de Groot en Mr. Duparc, Hoofd van de Afdeling Kunsten en Wetenschappen, zich voor de verzameling heeft geïnteresseerd, mag het evenwel als uitgesloten beschouwd worden, dat de schilderijen zoo maar zonder meer onder den hamer zouden komen.

J. M. DROOGENDIJK.

DE ST. JORIS- OF VOETBOOG-DOELEN TE LEIDEN.

ALS in elke Nederlandsche stad van enige beteekenis waren er ook in de oude Sleutelstad vroeger broederschappen, die zich in den wapenhandel, aanvankelijk in het schieten met den voet- of handboog, oefenden, op een bepaald daartoe aangewezen terrein met schietbanen, die „doelens” werden genoemd. Al spoedig werd ook het verenigingsgebouw dezer schutters, dat bij die banen verrees, met den naam „Doelen” aangeduid. In vele plaatsen konden deze schuttershuizen tot de schoonste wereldlijke gebouwen der stad gerekend worden; geen wonder trouwens, daar zij verzamelaars waren van de kern der burgerij.

Te Leiden vond men twee schutters-broederschappen, die van den voetboog, welke aan St. Joris, en die van den handboog, welke aan St. Sebastiaan was gewijd. Vinden we reeds in 1354 van Leidsche schutters gewag gemaakt, van de voetboogschutters, ongetwijfeld het oudste schutters-gilde, is in 1438 sprake, in welk jaar de Hertog van Bourgondië hun belangrijke voorrechten toekent.

Het oefenterrein van de Leidsche schutters van den voetboog bevond zich oudtijds in het zuidoosten der stad, tusschen het Levendaal, de (nu gedempte) Zijdgracht, en de tegenwoordige Geerengracht, waarlangs tot 1659 de stadswal liep. De naam van de St. Jorissteeg, die van de Hoogewoerd naar dit schuttersveld voerde, herinnert er nog aan.

De handboogschutters hadden hun Doelen aan de westzijde der stad, ook nabij den vestwal, en niet ver van de Witte poort. Zij beschikten over zóoveel ruimte, dat zij zonder bezwaar een groot gedeelte daarvan aan de schutters van den voetboog konden afstaan. Wanneer dit geschied is, schijnt niet vast te staan, maar wij vermoeden omstreeks 1580.

In de jaren, welke volgden op het beleg immers, nam de bevolking van Leiden, vooral door den toevloed van Zuid-Nederlanders, zóo sterk toe, dat er weldra ruimte binnen de muren te kort kwam. We kunnen ons best begrijpen, dat men in die omstandigheden twee grooteschuttersvelden in de stad wel wat te weelderig vond, en besloot, een er van te bebouwen en het andere voor de beide schuttersgenootschappen te bestemmen 1). Hoe 't zij, tegen het einde der 16de eeuw vinden we de twee Doelens bijeen aan de stadsvest ten zuiden van de Groenhazengracht.

In 1586 werd de St. Jorisdoelen „aanmerkelijk vergroot en in verscheidene deelen verbeterd”, zooals van Mieris vertelt, of „seer gierlijk herbouwt ende vermaakt” zooals van Leeuwen mededeelt. Dat laatste lijkt ons juist. Het zal aanvankelijk een eenvoudig hulpgebouw zijn geweest, deze St. Jorisdoelen, die in 1586 grootendeels door een nieuw monumentaal huis werd vervangen. Meer aan een algeheele vernieuwing dan aan een verbouwing deed ook denken het opschrift boven een der poorten:

Ter dienst, en tot cieraet der Stad,
Schutrij, Gemeint,
Est bij Lanscroon, van Nes, Roos, Eemkerck, Beeck 2)
(voleint.

Anno 1586.

In het huis bevonden zich verscheidene vertrekken, waarvan vooral de groote burgerzaal vermelding verdient, waarin „een tafel voor tagtig menschen gedekt kon worden”. Vooral trokken daarin de aandacht de door Mr. Willem Thybaut beschilderde glazen met voorstellingen van 35 graven en gravinnen van Holland. Ook de schilderstukken van Mr. Joris Verschooten (of van Schooten), waardig „om nog heden door de liefhebbers der Edele Schilderkunst gezien te worden”, droegen niet weinig tot versiering van het gebouw bij. De kamer der Hoofdlieden bevatte o. a. een sierlijke kast, waarin al de glazen, kelken en zilveren bekers bewaard werden, die bij de bijeenkomsten en feestelijke maaltijden gebruikt werden, en duchtig ook! Want de schutters waren allesbehalve geheelonthouders en hunne feestelijke bijeenkomsten ont-aardden wel eens in dronkemansgelagen; we denken hier aan de ordonnantie op de schutterij van Alkmaar: „Soo wie hem vuyl maeckt van overvloedelijck eeten of drincken, soo dat hij overgeeft op 't Stadthuys ofte Doelen, ofte op de trappen van dien, ende deselve daer op bevonden worden, ofte hem dat overtuight worden, die sal verbeuren teegen den Proost twaelf stuyvers.”

Een merkwaardige kleine „eetplaats” bevond zich boven in het torentje dat op onze afbeelding te zien is. „Tot vermaakelijckheid” kon dit vertrekje met tafel en gasten tegelijk rondgedraaid worden, iets dergelijks als in het Doelentorentje te Dordrecht. Genoeg gelegenheid dus in de Doelen om draaierig te worden!

De St. Joris of Voetboogdoelen, in de wandeling veelal de groote of voorste doelen genoemd, was aanvankelijk van de meer achteraf liggende Sint Sebastiaansdoelen der handboog of cloverschutters (de kleine of achterste doelen) gescheiden door een sloot, die in 1618 werd gedempt. Vóór dien hadden de twee toegangspoorten, die zich aan de Doelensteeg (het verlengde van wat nog thans dien naam draagt) bevonden, natuurlijk alle reden van bestaan. Boven die van den St. Sebastiaansdoelen, aan 't einde der steeg, prijkte het wapenschild van Karel V met zijn devies: „Plus oultre”; de poort aan de Doelensteeg, die tot den St. Jorisdoelen toegang verleende, werd in 1658 vernieuwd, en aan de buitenzijde met wapenschilden en namen van schutterij-officieren versierd; aan de binnenzijde van deze poort las men onder de kroonlijst:

Leert hier, dat houdt, beweert, behoedt, bewaert en velt,
De Vrede en Vrijheid, 't Volk, de Stadt, 't gezag, 't geweld 3).
In 1645 werd besloten ook aan de noordzijde, bij het Zand

of de oude Varkensmarkt, een toegang tot den St. Jorisdoelen te maken. Hier verrees al spoedig de poort, die hieronder is afgebeeld, en gemaakt werd naar 't ontwerp van Leiden's bekwamen stadsbouwmeester Arent van 's-Gravesande, den architect o. m. van de Lakenhal. Evenals aan den gevel van dit gebouw, toont hij ook aan de poort van den St. Jorisdoelen een eigenaardigen zin voor naturalistische versieringen. Op de basementen der poortvleugels aanschouwt door wel wat stijfjes over mortieren en trommels afhangende vaandels. Verder zien we nog boven den doorgang handbogen, pijlkokers, jachthorens en kruitvaten. Het mooiste van de stekende. Deze fraaie beeldgroep wordt geflankeerd door twee vrijwel gelijke wijze versierd. Deken en hoofdlieden der schutters hebben er voor gezorgd, dat hun namen op de poort werden vereeuwigd.

Laten wij hier de namen der steenhouwers vermelden, die ongetwijfeld o. m. de fraaie beeldgroep hebben gewrocht: 't waren Pieter Adriaansz. 't Hooft en Cornelis Gijsbertsz. van Duynen. Van 's Gravesande ontving voor zijn ontwerp..... vijftig gulden.

Deze poort is het eenige overblijfsel van Leiden's Doelens, gezwezen dan van de beschilderde glazen, schilderstukken en andere merkwaardigheden welke in het Stedelijk Museum worden bewaard. Want terwijl de St. Sebastiaansdoelen reeds in 1732 wegens bouwvalligheid was afgebroken, werd in 1820 ook de fraaie St. Jorisdoelen gesloopt. En daarna neemt een ontsierende kazerne de plaats in van het monumentale gebouw en het fraai beplante schuttersveld. De poort van 1658 bleef nog tot 1844 behouden; de St. Sebastiaanspoort was reeds eerder dicht gemetseld.

Al overdrijft Orlers, in zijn brandende liefde voor Leiden, wanneer hij zegt dat de Doelens te Leiden „groot en schoonder (waren) als in eenige stad in Holland”, de vermoedelijk niet onvermijdelijke afbraak van den St. Jorisdoelen vooral (de St. Sebastiaansdoelen, ook met een torentje gesierd, was nederiger) moet in hooge mate betreurd worden. Gelukkig dat behalve de namen van Doelensteeg en Doelengracht, ook nog de merkwaardige Doelenpoort van 1645 herinnert aan de oude Schuttersgilden, die te Leiden als elders eenmaal zulk een plaats van beteekenis innamen. A. L.

1) Van Miens meent op zeer weinig overtuigende gronden, dat reeds in 1497 de St. Joris Doelen nabij de St. Sebastiaansdoelen is overgebracht.

2) Deken en Hoofdmannen der schutterij in dat jaar.

3) Onze scherpzinnige lezers hebben ongetwijfeld geen behoefte aan een verklaring van dit op het eerste gezicht ietwat duistere opschrift.

HOE DE DIEREN SPREKEN

38) DOOR WILLIAM J. LONG.

Met toestemming van den schrijver vertaald
door S. CILIA STOFFEL.

EN zijt ge nu ontvankelijk, dan zult ge een nieuwen indruk van deze oude wereld hebben, den heerlijken indruk dien een meer in de wildernis geeft, op het oogenblik dat het ontdekt wordt, maar nooit meer daarna. Wanneer ge uit de verborgenheid der bosschen te voorschijn komt, is het alsof het meertje als een slaper ontwaakt. Zie, het beantwoordt uw blik, en op zijn rustig gelaat is een uitdrukking van verbazing dat ge daar zijt. Geniet van dien eersten ontwakenden blik, want geloof me, dat geeft meer wijsheid en vreugde dan het blind voortjagen met slechts oog en oor voor het in kaart brengen van de streek, of een forel te vangen, of iets anders te doen, dat het oog trekt, maar het hart koud laat. Elke wetenschap, het kaartteekenen en hengelen daaronder begrepen, kan gemakkelijk door iedereen worden geleerd; maar begrijpen is een gave van God en komt alleen tot hen die hun hart open houden.

Onze eigen natuur is hier de beste gids, en ze toont ons iets verrassends: dat onze oude, gewone indrukken van de wereld plotseling nieuw zijn, ongekend, alsof dit glimlachende landschap maar juist geschapen was en wij de eersten waren die er met ziende oogen de heerlijkheid van aanschouwden. Het zegt ons verder, als we naar haar stem luisteren, dat de heele schepping zoo is: schoon door inwendige noodzakelijkheid, en dat de schoonheid nog even verrukkelijk is als toen het avond geweest was en het was morgen geweest, den eersten dag. Dit dansende water, dit stroomende licht, dit geschitter van de lucht, die oprijzende boomen, en de blauwe hemel die zich over alles heenwelft — geen kunstenaar schilderde ooit zooiets; geen dichter bezong ze ooit of kon ze bezingen. Als de oneindige teederheid van een moeder wachten ze op onze waardeering, ons zwijgen, onze liefde; maar ze laten zich niet weergeven in woord of kleur.

Ten slotte fluistert een zachte stem in ons hart, dat het indrukwekkendste, en toch ook weer het natuurlijkste in dit vreedzame tooneel, het bewuste leven is dat er zwijgend over zweeft. Zooals het meertje schijnt te ontwaken, levend, gevoelig schijnt te zijn, zoo gaat 't ook met dien nobelen boom ginds wanneer we den eersten keer naar hem kijken, of met die fijne orchidee, die haar geur over het eenzame moeras ademt. Ze weerspiegelen elk iets grooters dan zichzelf zijn, en het is dat machtige „iets” dat ons aangrijpt, wanneer we de eenzaamheid binnentreden. Onze indrukken hier zijn van den eersten mensch, een mensch die veel schoons in een hof aantroef en God, wandelende in den wind des daags. Noem dat broedende leven God, of den Oneindige, of het Onbekende, of den Grooten Geest, of het Grootte Mysterie — wat ge maar wilt; het is eenvoudig een feit, dat we de gewaarwording hebben van een levend Wezen, dat 't eerst tot ons spreekt als iets persoonlijks, dat we begrijpen.

Zoveel en meer zal ons deel zijn van het eeuwige begrijpen, wanneer we slechts even met een open ziel onder deze lariksen toeven. Dan, als ge eer hebt bewezen aan uw eersten indruk, die u altijd bij zal blijven, moogt ge op uw gemak de eigenlijke kenmerken van mijn meertje opnemen. Hier is het juist niet heel breed; ons oog overziet het gemakkelijk, om met welgevallen te rusten op een grooten moswal, met kleuren zooals geen bloementuin ze ooit had, die op den anderen oever

Foto C. Steenbergh.
DE BEHOUDEN GEBLEVEN POORT VAN 1645 VAN DEN
ST. JORIS-DOELEN TE LEIDEN.

boven het veen uitsteekt. Aan weerskanten sparkelt het water verder weg en verdwijnt om een bocht, met een uitnoo-diging om te komen kijken. Links eindigt het in fluweelige schaduw onder een wal met naaldhout; rechts lijkt het wel te verzinken in den vlakken oever, waarschaduw samensmelt met werkelijkheid tot een gordel van ineenvloeiende tinten. Een paar meters van den oever af heffen groepen jonge lariksen hun wazig-groene naalddwigen boven het rendiermos; het lijkt alsof ze niet diep in de aarde geworteld zijn maar alle op de teenen staan, alsof ze over den rand van het meertje wilden kijken en hun eigen beeld weerkaatst zien. Overal tusschen deze groepen lariksen zijn schaduwrijke gangen; en in een er van wordt ons oog getroffen door een hel-oranje vlek. De vlek beweegt zich, verdwijnt, kleurt weer in het wazige groen en een hert stapt te voorschijn om het tafereel uit de wildernis te volmaken door de sierlijkheid van het leven.

* * *

Zoo is mijn meertje, verscholen in 't hartje van een rendiermoeras, dat zelf goed verborgen is in dicht bosch. Eer ik het ontdekte hadden de wilde eenden er al sedert onheuglijke tijden 's zomers gehuisd; en nu, sinds ik er geen indringer meer ben, is het vreedzaam in 't bezit van een familie bevers; toch denk ik er altijd nog aan als mijn eigendom, niet krachtens een menschelijke wet of daad, maar krachtens het oudste recht van bezit en genot.

Talooze meren, waarbij ik mijn tent opgeslagen heb, zijn grooter of prachtiger; maar de eerste bekoring van elk landschap in de wildernis is zijn eenzaamheid, en bij deze grootere meren kan de indruk van eenzaamheid verbroken worden door 't flitsen van een pagaaiblad in de zon, of 't *tsjuk* van een bijl in de schemering, of 't glimmen van een kampvuur door de duisternis. Maar hier op mijn meertje kan men beseffen hoe Adam zich voelde toen hij rondkeek: geen vlot heeft ooit zijn watervlak gekrenkt; geen bijlslag, geen gekraak van een getroffen boom, heeft ooit zijn rust verstoord; geen kampvuur heeft ooit over zijn water geglimmen. Zijn eenzaamheid is nog dezelfde als op den eersten dag; en het heeft geen naam, behalve het Indiaansche woord, dat ongezoekt kwam op het oogenblik dat ik het, als een tweede Schoone Slaapster in het bosch, ontdekte.

Vraagt ge hoe ik mijn meertje zoo kwam te vinden? Niet door er naar te zoeken, maar eigenlijk door 't zeldzame geval dat ik zelf verdwaald was. Ik had me op een middag vastgelopen en werkte me door een sparrenruigte, toen er vlak bij me alarm geslagen werd. Een hert gierde hard: „*Io!* *Io!* *Io!*” terwijl het wegsprong, en onmiddellijk na zijn kreet kwam er een gekwaak van verschrikte eenden.

Tot op dat oogenblik meende ik te weten waar ik was; maar het gekwaak bracht twijfel en toen verwarring. Als een eend je in de bosschen iets vertelt, vertelt zij je van water, in overvloed; maar de kaart toonde geen watervlak dichterbij dan 't Groote Dennenmeer, dat ik dien dag had afgevischt, en dat drie of vier mijlen achter me moest zijn. Toen ik de richting van den noodkreet insloeg, brak ik spoedig het kreupelhout uit en bevond me in een rendierveen, een geheimzinnige uitgestrektheid, nooit te voren in die streek vermoed, en vóór me was 't fonkelen van water in den zonneshijn. „Een meertje, een nieuw, en wat een mooi!” dacht ik opgewonden toen ik zijn ontwakenden blik opving en mijn oogen liet te gast gaan aan zijn heerlijkheid van kleuren. Toen gaf ik het een Indiaanschen naam en ging haastig heen, want ik was stellig uit den koers, en het was een laat uur om in vreemde bosschen te toeven. Ergens westelijk van me was 't meer waar ik huisde; dus ik toog westelijk, (na een kompas van wijzende dwijgen te hebben gemaakt voor mijn terugkomst daar), tot ik mijn voet zette in een zijtak van den ouden houtweg. En dat toevallige paadje is de weg dien ik steeds sinds dien tijd gevolgd heb.

XI. INDRUKKEN UIT DE BOSSCHEN.

Den volgenden morgen keerde ik terug om mijn vondst op mijn gemak te onderzoeken. Dat onderzoek bestond gedeeltelijk hierin, dat ik heelemaal om het veen ging om er de eigenaardigheden, omgeving, en ligging van te leeren kennen; maar een ander en beter deel bestond daarin, dat ik eerst rustig naast mijn meertje ging zitten, om te luisteren wat het mij misschien te zeggen had. Als dit fantastisch klinkt, bedenk dan, dat er weliswaar menig ding in deze wereld geen stem heeft, maar dat slechts een heelenkel volkomen stom is. Van de talooze meren die de noordelijke wildernis opvroolijken, zijn sommige door bevers gemaakt, andere door overstroming, of gletscher, of aardbeving, en geen twee hebben hetzelfde te vertellen of maken een zelfden indruk. Ze zijn als zooveel onbedorven Indianen, die wij, van uit de verte bekeken, geheimzinnig op elkaar vinden lijken, maar die verschillende overleveringen, idealen, persoonlijkheid, en zelfs verschillende talen hebben.

Ik weet niet wat voor betoovering er in een eenzame plek misschien wel schuilt, wanneer we onszelf tot een deel er van maken; ik weet slechts, dat het ons wonderlijk ontroert, als 't gefluit van een boschlijster of een lied zonder woorden. Ofschoon ik nooit een avontuur gehad heb aan mijn meertje, nooit er een vlieg heb ingegooid om te onderzoeken of er ook forellen in zijn water op de loer lagen, nooit er aan gedacht heb een schot te lossen op 't wild dat er in overvloed was, toch ben ik er seizoen na seizoen volverwachting teruggekeerd, en er voldaan van heengegaan. Zoo'n meertje heeft een

eigen bekoring, een betoovering die onze voorouders zochten uit te drukken als ze spraken van: *nymphen* of *puukwudgies* of watergeesten. Het levert wat beters op dan forellen, lokt fijner wild aan dan herten of watervogels, en we kunnen er maar zelden komen zonder iets nieuws te leeren over onze eigen natuur, of over het boschvolkje, of het vriendelijke heelal.

Zoo gebeurt het op een dag als ge aan uw meertje zit te wachten, of er heen gaat, dat een eland, of een vos, of een sierlijk hazelhoen onverwachts in de buurt verschijnt; en onmiddellijk, zonder er bij te denken of er reden voor te hebben, staat

ge plotseling roerloos, of, als ze u niet zien, deinst ge verder terug in de schaduw om u te verbergen. Die handeling is natuurlijk, onwillekeurig, instinctief, evenals de handelwijze van een jong hert onder gelijke omstandigheden; maar wanneer 't gebeurd is begrijpt ge het, en geglimlacht er over als ge merkt dat gijzelf hoe langer hoe meer als de natuurwezens wordt — ge loopt zachtjes, dat is te zeggen, ge tracht niet in 't oog te vallen, zonder dat ge er moeite voor doet of weet hoe, en zonder er aan te denken eenig dier kwaad te doen, maar ge slaat het slechts gade of ge gaat zijn gangen na, terwijl gij zelf onzichtbaar blijft. Alleen op zoo'n manier kunt ge iets wetenswaardig leeren van een dier in de natuur: boeken beschrijven het, biologen rangschikken het in klassen, en jagers dooden het; maar om het te begrijpen moet ge deelen in zijn stille gewoonten.

* * *

Dan gebeurt het op een dag dat ge van de stilte zelf houdt, dat ge met verbazing merkt hoe een mensch nooit eenzaam is in de bosschen; dat idealen even gezellig kunnen zijn als menschen; en dat ge in een uitgelezen gezelschap zijt van schoonheid, vrede, onbepaalde vrijheid en al uw gedachten in overeenstemming daarmee, en ook van iets, wat voor sommige zielen is als engelen en hemelsche afgezanten. De Geleigeest uit „Comus”, de Ariel uit „de Storm”, de godde fecen van elk volk — deze worden in de stad nooit begrepen, en in de bosschen evenmin, tenzij we er alleen heengaan.

(Wordt vervolgd).

Foto Keyser.

EEN ECHT TESSELSCH KIEKJE.
SCHAPEN AAN DEN VOERBAK.